

C G Jung som nyhednisk religionsstiftare

Freud har haft det motigt på sistone, noterar Per-Olof Bolander, och hoppas att samma öde drabbar Jung.

Det är med Jung och Freud som med hundar och katter: de flesta som kommit i kontakt med dem vet vad de föredrar, även om man inte kan förklara varför och egentligen inte vill ha någon av dem i huset. Själv är jag med denna breda definition freudian. Inte för att jag anser att Freud hade rätt, eller mer rätt än Jung, eller som person var mer föredömlig. Freud är helt enkelt på min väglängd, både som tänkare och person, medan jag aldrig lyckats ratta in Jungs idéer annat än som ett sövande brus.

Saklitteratur

Richard Noll
Jung-kulten – En modern mysteriereligiöns födelse
Öv: Lars Holger Holm
Ordfront, 1997

Ändå är det mycket som förenar Freud och Jung. Båda var produktörer av en europeisk 1800-talsborgerlighet som mitt i den strikta konventionen halvt förfärad, halvt förtjust börjat umgås nog så intimt med Darwin och Nietzsche. Båda var utbildade läkare som byggde sina tidiga teorier om det mänskliga psyket på kliniska erfarenheter. Båda lanserade terapier – psykoanalys respektive individuation – som utlovade en ny självförståelse. Båda var extraordinärt framgångsrika i att vinna gehör för sina idéer och erkännande som unika nykypare samtidigt som de framställde sig som omtillståndigt motarbetade. Båda var ledargestalter som svartsjukt hävdade monopol över sina lärorens tillämpning genom varsin sektliknande organisation avhängna adepterna.

Både freudianer och jungianer har lyckats med konststycket att äta kakan och ha den kvar: att hävda vetenskaplighet och samtidigt vara förmär i vetenskap.

Tveklöst hade freudianismen länge en överlägsen vetenskaplig legitimitet. Det mystiskt-religiösa i jungianismen lyste klarare igenom en både tunn och oknäppt akademisk överrock.

Förskonad från kritik

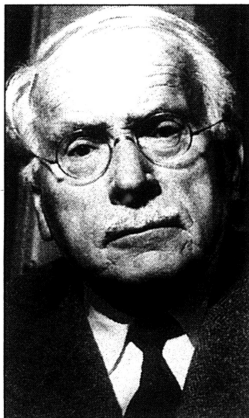
Men just genom att hålla en lägre vetenskaplig profil har jungianismen varit relativt förskonad från den spårrelsd som på senare år haft Freud som måltavla. Freuds bristande metodologi och psykoanalysens karaktär av ett slutet system som inte tillåter testning "utifrån" har påtalats av en rad kritiker som tillfogat Freuds rykte skada. Om jungianismen därigenom fått en komparativ fördel kan den emellertid anses upphävd genom Richard Nolls *Jung-kulten*.

Psykologen och vetenskapshistorikern Noll redovisar tack och lov ingen närläsning av Jungs långa författarskap. Han koncentrerar sig på den avgörande tidiga perioden, från 1900 då Jung får tjänst som psykiater till knappt tjuo år senare då Jung hunnit med att bli Freuds kronprins, därefter forskjuts om avfalling och formulerat teorin om det kollektiva omedvetna och arketyperna.

Nyhedniska idéer

Myten framställer Jung som ny-tänkande vetenskapsman vars insikter efterhand fördjupas in i religionens gränsländ. Noll visar istället hur Jungs idéer under dessa år formades av kvasivetenskapliga och nyhedniska strömningar i tiden, att han redan tidigt framträdde som medveten religionsstiftare, rentav självförlig.

Carl Gustav Jung föddes 1875 i en liten stad i Schweiz. Släkten vimplade av präster, teologer, läkare och klassicister. En tryggt borger-



Carl Gustav Jung. Lärjungen som bröt med mästarren Freud i början av seklet, sedan han insatt att Freuds teori om barnsexualitet inte skulle gå hem i det pryda USA.

lig grund, kan tyckas, men ett rykte sade att Jungs riktige farfars far var Goethe och på modernet fanns anlag för sinnessjukdom och klärvoajans.

Dessutom var nya idéer på väg att bringa oreda i alla de discipliner Carl Gustav kunde förväntas ägna sig åt. Tyska teologer idkade textkritik och behandlade Jesus som vilken annan historisk person som helst. Läkarvetenskapen var besatt av hotet från ärftlig degenerering. Den antika kulturen, grunden i all högre utbildning, omtolkades från det apolloniskt välordnade till det dionysiskt otylglade. I sekelskiftesatmosfären florerade religionssurrogaten: nyhednisk soldyrkan, nationalromantik på rasmystisk botten, vitalistisk vetenskap, spiritism och Wagnerkult. Som en röd tråd gick längtan efter återfödelse och förlösning, kollektiv eller individuell.

Jungs eget bidrag blev individuationen, den process som låter

individerna stiga ner i det kollektiv omedvetna och möta arketyperna, en i grunden religiös och omvandlande upplevelse. Hur Jung med utgångspunkt i det sena 1800-talets nyhedniska föreställningar och via Freud nådde fram till sin egen mysteriekult blir i Nolls version en både lärd och spännande, och bitvis dräplig, berättelse.

Centrum i Ascona

Den brokiga *fin-de-siècle*-kulten fick ett centrum i den schweiziska byn Ascona, en undanskymd plats på behändigt avstånd från München. Där kunde pionjärerna hjälpa återfödelsen på traven med de gamla pålitliga medlen sex och droger. En ledargestalt därvidlag var nietscheanen, psykoanalytikern och anarkisten Otto Gross, vars karisma studerades av Max Weber samtidigt som den spred oreda i hans umgängeskrets och hans egen familj.

En beklaglig bieffekt av Gross livsstil var att han regelbundet fick lägga in sig på sinnessjukhus. 1908 blev han Jungs patient på Burghölzli men istället för att botas övertygade han sin läkare om den polygama principens riktighet, om än Jung anammade den med betydligt större återhållsamhet och diskretion än Gross.

Rika soldyrkare patienter

Gross var inte den enda från Ascona-kolonin som fann vägen till en madrasserad cell. Ursparade, ekonomiskt välbeställda soldyrkare torde ha utgjort en betydande andel av Jungs patienter på det välrenommerade Burghölzli. Det var i studiet av sådana patienter Jung fann de första bevisen på ett kollektivt omedvetet. Återkopplingen blir farsartad: den unge, klassiskt bildade och solmystiskt anfäktade Jung analyserar klassiskt bildade soldyrkare och finner – klassisk mytologi och solsymboler!

Om Freud och Jung kan hävdas att de båda tog en plausibel insikt

– den irrationella sexualitetens inflytande på psyket respektive ett kollektivt omedvetet i betydelsen vissa nedärvda psykologiska strukturer – till intäkt för att konstruera allomfattande teorier och utlova frälsning genom terapi.

I sekelskiftesatmosfären florerade religionssurrogaten: soldyrkan, nationalromantik på rasmystisk botten, spiritism och Wagnerkult.

Richard Noll visar i sin bok att jungianismen har okulta och nyhedniska rötter. Om det kan påverka jungianismens ställning är en annan sak. Säker kan det generera mer spårsmakade jungianer men rörelsen kan som Noll påpekar ses som ett ekonomiskt system och synkretistisk ockultism framtår inte som någon dålig affärsidé. Enligt Noll har Jung vunnit det kulturella kriget mot Freud. Den gräsrörelse som idag bär upp det jungianska etablissemangen skräms förmodligen inte bort av Nolls avslöjanden. Jungianismen tycks på alla sätt ligga i tiden. Jämför individuationens exotiska äventyrsspel med den fordom så populära psykoanalysens långa, hårda och smutsiga arbete.

Noll spekulerar i om jungianismen är på väg att etablera sig öppet som en religion. En lika tänkbar utveckling är jungianismen som navet i ett hjul av eklektisk *new age*. Ett aktuellt exempel är artikelserien på SvD:s Idag-sida om det jungianska begreppet synkronicitet. Seriens glöppande fnoskighet var anmärkningsvärd även för att komma från den redaktionen.

PER-OLOF BOLANDER

Paul Theroux är en mästertlig romanförfattare som i likhet med Graham Greene med förkärlek använder bisarra tropiska samhällen i förfall, förvirring och förvirrade av kolonialismen, som fond för sina berättelser.

Skönlitteratur

Paul Theroux
Kowloon Tong
Hamish Hamilton, London, 1997

Debutromanen *Waldo* 1967 följde Theroux upp med tre romaner som alla utspelar sig i Afrika. Därefter har Asien fångat Theroux intresse. Hans Singaporebok *Saint Jack* från 1973 och Malaysiaromanen *The Consul's File* från 1977 rekommenderas varmt.

Med *Kowloon Tong* har Theroux återvänt till sitt gamla litterära spår. Och den brittiska reträtten från Hongkong är thrillerstoff, klippt och skuget för The-

Hongkongs sista dagar

Kronkolonins sista dagar bildar fond för utmärkt roman, skriver Tomas Larsson.

roux. I skildringen av Bunt och Betty Mullards liv i kronkolonin bygger han skickligt upp en successivt allt starkare känsla av ankande fara och undergång.

Huvudpersonen Bunt lever ett alltigenom stilla och noga inrutat liv. Han är ogift, delar bostad med sin mor, och är partner i det anrika företaget Imperial Stitching. Firman grundades av hans far tillsammans med Mr Chuck, en flykting från Kina. I Bunts dagliga rutin ingår också besök på sjaskiga barer och skitiga horhotell.

Återföreningen rubbar den koloniala tillvarons cirklar. Först

dör Mr Chuck helt oväntat. Sedan erbjuder sig Mr Hung, officer i Folkets befrielsearmé, att köpa Imperial Stitching. När erbjudandet avspiskas låter Mr Hung först att han är beredd att gå över lik. Han ställer Bunt och Betty inför ett ultimatum: antingen säljer de och försvinner från Hongkong, eller förlorar de Imperial Stitching utan ersättning när Kina tar över.

Affärsförhandlingarna med Mr Hung förs av Bunt på baren Pussy Cat och plötsligt inser Bunt, som aldrig tidigare brytt sig om överlämnandet, vad det är som komma skall:

Detta var Hongkongs framtid, ett kinesiskt system av hot och mutor och skurkaktighet, mummel om efterträningar på beryktade hak som det här.

Varken Bunt eller mamman Betty har någonsin kommit Hongkongkineserna nära, än mindre försökt göra det. De är fulla av upplåst brittiskt förakt för allt som är kinesiskt – allt från deras obegripliga språk till deras oätliga mat. Det är först i det brittiska imperiets sista akt som verklig kontakt uppstår, när Bunt förläskas sig i Meiping, en sömnerska på fabriken. Mei-ping berättar för Bunt om en återkommande mardröm som

plågar henne. Det är i hästkapploppsbanan Happy Valley. Men där finns inga hästar och ingen lycka. På storteveskärmanas syns något annat. En person med förbundna ögon går ner på knä och skjuts i bakhuvudet av uniformerade kinesiska män. Publikerna på läktarna klappar i händerna. "Det är det kinesiska sättet", förklarar Mei-ping.

Theroux vision av Hongkongs framtid är alltså nattsvart. Om han får rätt kan endast tiden utvisa. Men vad som är säkert är att "Kowloon Tong" kommer att hålla som läsupplevelse också många år efter det Folkets befrielsearmé tar över ansvaret för Hongkongs säkerhet, vid midnatt den sista juni.

TOMAS LARSSON

PS. 88 000 Åskådare följde de sista koloniala tävningarna i Happy Valley den 15 juni. Vinnarna promenerade hem med 2 miljoner kronor per satsad tia.